

Mevlana ilk zamanlar Sühreverdi'nin İsrakilik felsefesini benimsemiştir. Keşif, ilham ve sezgi Sühreverd'nin savunduğu İsrakilik felsefesinin temel unsurlarıdır. Akıl yürütme ve dolayısıyla kıyas yöntemini kullanma konusunda Meşşailerle aynı yaklaşım içinde olsalar bile İsrakiler daha üst düzey bilgiye erişmek için entellektüel sezgi ve aydınlanma yöntemini kullanmak gerektiğini savunmuştur. İbni Arabi'nin Konya'ya gelişinden sonra Mevlana vahdet-i vucüt felsefesine yönelmiştir. Mevlana vahdet-i vücut düşüncesini ve bu düşüncenin çeşitli alanlardaki uzantılarını açıklamak için pek çok metafor kullanmaktadır. Örneğin, kapıyı çalma, nohut, nahiv ve mahiv metaforları. Fakat bu 'açıklama' işi çoğu kez Mevlana için sıkıntılı bir süreç olmuştur. Bu güçlüğün teolojik ve felsefî olmak üzere iki sebebi vardır.

1. Teolojik olarak, "vahdet-i vücut" fikri "İslam'ın yaratıcı ve aşkın Tanrı" tasavvuru ile uyuşmamaktadır. Dolayısıyla bu fikrin düz bir dille anlatımı problem yaratmaktadır. Bazı çevrelerde tansiyonun yükselmesine ve bir takım tartışmaların ortaya çıkmasına neden olmaktadır.

2. Vahdet-i vücut düşüncesi monist bir varlık tasarımı öngörmektedir. Bu anlayışa göre varoluş tek bir hakikat olup birden fazla varoluş düşünülemez. Bu İslam'ın tevhit anlayışına da terstir.

Oysa biz günlük hayatımızda her an çokluğu tecrübe etmekteyiz. Bu durumda ilkesel birlik ile deneyimsel çokluk nasıl uzlaştırılacak ve bu uzlaşşı nasıl ifade edilecektir? Bu ikisini uzlaştırmak ve bu uzlaşşıyı normal dille ifade etmek neredeyse imkânsız olduğundan, Mevlana, aynı işin üstesinden gelmeye çalışmış seleflerinin yaptığı gibi metaforlara yönelmiştir. Bilindiği gibi İbni Arabi de bu güçlüklerden dolayı sembolleri kullanmıştır.

Mevlana İslam ve İslam dışı vahdet-i vücut akımları içinde kendine özgü farklılıkları olan, dinsel referansları ağır basan, akıl yerine mistik sezgiye ağırlık veren bir sisteme sahiptir.

Mevlana'ya göre, varlığın birliği/vahdet-i vücut inancındaki temel öğretilerden biri olan *fena öğretisi*

yok olma düsturunu merkeze alır; nitekim kelimenin anlamı da budur. Burada insanın esas amacının, Allah ile bir olma, beşeri varlığını Allah'ın aşkın varlığında yok etme olduğunun altı çizilir ki, bu yok etme

fena-fi-llah

olarak adlandırılır.

Bunu gerçekleştirmeyi başarıp da Allah'ın varlığının içinde eriyebilmiş kişiler, Allah sevgisiyle kendilerinden geçecek ve içinde yaşadıkları gerçeklikleri başka bir gözle göreceklerdir. ***Bu seviyeye gelen kişi artık yetkin insan (insan-ı kamil) olacaktır.***

Tasavvuf tarihine bakıldığında, bir mertebeye ulaşmış olduğu söylenebilecek isimlerden biri, *ene-l-hakk (Ben Hakk'ım)* diyerek mertebesini felsefi çerçeve de ifade eden Hallac-ı Mansur'dur.

Mevlana'nın tasavvufi vahdet düşüncelerini anlatırken kullandığı sembolik üslup onun İbni Arabî'nin Vahdet-i Vücut ekolünde sayılmasına neden olmuştur. Mevlana'nın: "A bizim canımıza can olan, biz kim oluyoruz ki seninle beraber bir arada bulunabilelim? Biz yoklarız, bizim varlıklarımız, geçici şekiller izhar eder, Mutlak varlık olan sensin ancak." (Mesnevi, I, 605.beyit) şeklinde kişiyi ve dolayısıyla kendini yok sayan yaklaşımları bulunmaktadır.

Mevlana bu durumu Mesnevi'de şöyle bir hikâye ile anlatmaktadır:

Bir sevgili dostunun evinin önüne geldi ve kapıyı çaldı. Dostu içeriden sordu: Sen kimsin?

Buna sevgili ben diyerek cevap verdi. Bunun üzerine dost burada başka biri için yerimiz kalmadı dedi. Sen benliğinden vazgeç öyle gel.

Sevgili dostun ne demek istediğini anladı ve evden uzaklaştı.

Bir müddet sonra Dostun kapısını tekrar çaldı. Dost yine sen kimsin diye sordu. Bunun üzerine sevgili sen diyerek cevap verdi.

Bu cevabı alınca Dost kapıyı açarak sevgiliyi içeri aldı.

Mevlana Vahdet-i vücut ile ilgili düşüncelerini paylaşmaya devam ediyor: "Tanrı'yı bir bilmek

nedir? Kendini o birin önünde yakıp yandırmak. Gündüz gibi ışıyıp durmayı istiyorsan, geceye benzeyen varlığını yakadur. Bakırı kimyada eritir gibi varlığını O'nun varlığında erit gitsin." (Mesnevi, I, 3020)

Mevlana'ya göre, var olma, Tanrı karşısında kendi benliğini bilinçli bir şekilde hiçleştirme süreci olarak tanımlamaktadır.

Bireyin transandantal bene doğru yol alması için iki şey önemlidir:

1. Dünya nimetlerine sırtını çevirmesi,

2. Yalnız kalması / Uzlet.

Allah'a ulaşmak için aşk ateşinde yanmak gerekiyor. Aşk ateşinde yanarak bir takım dünyevi özelliklerimizden kurtuluruz. Allah'la buluşmaya hazır hale geliriz. Mevlana bunu hamdım, yandım, piştım oldum şeklinde formüle etmektedir.

Mevlana bu aşk kazanında pişmedikçe gerçekten derviş olunamayacağını söyleyerek Mesnevi'de bulunan nohut metaforundan bahsetmektedir:

Kazana pişmek üzere konan nohutlardan bazıları atlayarak kaçmaya çalışmaktadırlar. Bu nohutlar bizden ne istiyorsunuz? Bizi neden yakıyor yok ediyorsunuz? Biz kazandan kaçmaya çalıştıkça tahta kaşıkla neden kafamıza vuruyorsunuz. Bizi neden kazanın içine doğru itiyorsunuz? şeklinde sorular sormaktadır. Bunun üzerine nohutlara deniyor ki: Korkmayın! Sabırlı olun! Bu sizin iyiliğiniz için. Sizin yanmanız pişmeniz olgunlaşmanız gerekiyor. Bu ham halinizden kurtulmanız gerekmektedir.

Tasavvuf, bilmek değil olmaktır; söze ve tutuma ilişkin bir epistemolojik ve zihinsel bir durumdan çok tutum, katılım ve farkındalık içeren bir süreçtir. Sufilerin ifadeleriyle "kal" değil "hal" ilmidir. İlahi hakikatlere ve eşyanın hakikatine ulaşmanın yolu salt lafzi yani ayet ve hadis analizi yapan

kelam ve fıkıh ekolünün yanı sıra ayet ve hadislerin ilk bakışta fark edilen anlamlarının dışında görünmeyen batını anlamlarından yola çıkarak hakikate ulaşmaya çalışan tasavvuf ekolün varlığı bir gerçektir.

Mevlana'ya göre Allah'a giden yol yok olmaktan geçiyor. Allah'ın varlığında kendi varlığını yok etmelisin. Allah'a giden yol yakılmaktan geçmektedir. Allah'ın varlığının karşısında kendi varlığını yakacaksın, yok edeceksin. Sufinin ilmi "nahv" değil "mahv"dır. Mevlana Mesnevi'de bu konuya şöyle bir örnek vermektedir:

"Bir medrese alimi bir gemiye biner. Gemici ile tanışır ve ona nahiv bilip bilmediğini sorar. O da bilmem der. Bu duruma çok şaşırır alim gitti ömrünün yarısı der. Bir müddet sonra fırtına çıkar. Gemici alime gelerek yüzme bilip bilmediğini sorar. Yüzme bilmediğini söyleyen alime gitti senin ömrünün tamamı der."

Mevlana'nın ifadesiyle: "Alemde gizli merdivenler vardır. Basamak basamak ta göğe kadar. Her bulutun başka bir merdiveni vardır, her gidişin farklı göğü. Her biri öbürünün halinden bihaber. Geniş bir ülkedir ne başı var ne de sonu..."

Mesnevi kitabında yer alan tevhit anlayışı

Mevlana'nın şiirleri, tüm kültür ve insanlık için kolay ulaşılabilir. Herkesin anlayabileceği ortak bir dildendir. Hatta insanlar arasında ayrım gözetmemektedir.

"Dostum ben senim, sende bensin beri gel beri daha da beri

Değil mi ki sen bensin, ben de senim, peki nedir bu senlik benlik"

O birliği o kadar güzel ifade ediyor ki bir mısra yeter. "Mesnevi-i ma dükkan-ı vahdet est"/ Benim mesnevi kitabım birlik dükkânıdır.

Mevlana ve Vahdet-i Vucud

Prof. Dr. İlhan Yıldız tarafından yazıldı.

Cumartesi, 18 Nisan 2020 02:09 - Son Güncelleme Salı, 24 Mayıs 2022 00:04

Not: Bu yazı makale, köşe yazısı vs. gibi akademik bir yazı değildir. Sadece ders notu olarak kullanılmaktadır.